

ТЕКСТ СТАТТІ ТУТ

*НАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ. ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ.*

*Довідник. У 2-х ч. / Упоряд.: І. О. Кресіна (керівник),
О. В. Кресін, В. П. Ляхоцький, В. Ф. Панібудьмска; За ред.
В. Ф. Панібудьласки.*

К.: Вища шк., 1997. — Ч. 1. — 583 с., Ч. II. — 704 с.

У час розбудови суверенної України, утвердження у суспільній свідомості гуманістичних цінностей, відродження духовної спадщини народу інтерес до історії національного розвитку зростає. Це викликане тим, що дослідники повинні гідно оцінити те, що впродовж великого періоду відкидалося, засуджувалося, піддавалося анафемі, від чого лицемірно відхрещувалися й забували навіки. Тому треба тільки вітати колектив авторів, очолюваний відомими знавцями даної проблеми, доктором історичних наук В. Ф. Панібудьласкою і доцентом І. О. Кресіною, які видали оригінальну працю "Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали". Ця книга є однією з перших спроб подати об'єктивно широке коло документів, які стосуються національного розвитку в Україні. Неупередженість укладачів дала змогу зробити це нестандартно, при цьому не уникаючи гостроти в їх інтерпретації.

Матеріали, що містяться в рецензованому виданні, ілюструють основні етапи, тенденції, проблеми етнонаціонального розвитку. Документи, а їх у двох частинах налічується 534, засвідчують складну й подекуди приховану діалектику етнічних та державотворчих процесів, зумовлених цілим комплексом чинників як суто етнологічних, так і соціальних, економічних, геополітичних тощо.

Перша частина книги складається з 6 розділів. Зокрема, тут представлені документи і матеріали, що стосуються етнічних процесів на території України у додержавні часи, тобто до кінця VIII ст. Потім послідовно розглянуто формування українського етносу в княжу добу, показано українську націю періоду козаччини і розбудови державності, етнонаціональну ситуацію в Україні за імперського режиму. Нарешті, у 2-х заключних розділах цієї частини книги розглядаються документальні матеріали, що торкаються проблеми консолідації українства в умовах піднесення національно-визвольного руху та етнополітичні процеси доби національно-визвольних змагань періоду 1917—1921 рр.

Друга частина видання вміщує сьомий і восьмий розділи. У них розглядається розвиток національних процесів в Україні у XX ст. —

радянську добу й сучасний період творення української державності, національного відродження й поступу.

Радянська імперія виявилася для України чи не найстрашнішим періодом в її історії. Це був час небачених людством етноцидів, приниження, наступу на національну свідомість, культуру й мову. Мабуть, саме тому зібрані документи засвідчують, з одного боку, "послідовну" політику комуністичної партії щодо національного питання, яка мала за мету не розв'язати це питання, не створити умови для повноцінного розвитку нації, а фактично знищити її шляхом голодоморів, репресій, русифікації, розправи з народом, що прагнув зберегти свою етнопонаціональну "самість", збудувати незалежну Українську державу. Про це красномовно свідчать статистичні матеріали, документи про голодомори 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 років в Україні, депортації населення, примусове запровадження російської мови як обов'язкової, порушення прав людини і придушення правозахисного руху.

З іншого боку, в книзі висвітлюється суперечливий розвиток української суспільно-політичної думки, нескореність волелюбного духу нації. Вчитуючись у зміст документів, переконуєшся, що формування української нації відбулось у широкому контексті національних процесів, які розгорнулися в Україні у різні часи з різною активністю й напруженістю. У цих процесах простежуються як націотворчі закономірності, так і гальмуючі, руйнівні тенденції, що призводили до занепаду нації, стагнації національного розвитку. Це підтверджено багаточисленними документами, котрі подані у відповідних розділах праці. Зокрема, з наведеного масиву матеріалу видно, як у різні часи здійснювалася послідовна політика імперських кіл на нищення української нації. Це видно з різних офіційних указів, постанов, резолюцій, таємних інструкцій, директив, листів, в яких простежується намагання витравити із свідомості українського народу його етнічну самоцінність, духовну нескореність і прагнення до політичної самостійності, поставити на коліна націю, її інтелектуальну еліту.

Без перебільшення можна сказати, що подібної праці у нашій країні ще не було. На нашу думку, значимість цієї роботи полягає в тому, що автори-укладачі дуже ретельно підійшли до відбору матеріалу. І те, що збірник документів не має аналогів у вітчизняній історіографії, то насамперед завдяки високій кваліфікації укладачів цієї унікальної праці, їм вдалося знайти те, на що, можливо, пересічний читач і не звернув би увагу. Так, вражає своєю глибиною колекція документів, в яких переважають статистичні дані, матеріали переписів населення у різні періоди, що дають змогу простежити демографічні процеси, насильницьку асиміляцію українців, розчинення їх в інших суперетносах (російському, радянському тощо).

Проте на противагу цим тенденціям у національних процесах спостерігалася надто важлива історична та етнополітична закономірність — зростання єдності нації, піднесення її самосвідомості. Така закономірність виявляла себе у розвитку та поширенні української державної ідеї, розгортанні національно-визвольного руху у вельми різноманітних організаційних, політичних та ідейно-теоретичних формах (від визвольної війни XVII ст. до гетьманського руху у XX ст., від таємного Кирило-Мефодіївського братства до широкої палітри політичних партій і рухів у нинішньому столітті).

У книзі наводяться дані про колонізацію українських земель у різні періоди, розселення племен, державні утворення в Україні, про ставлення визначних історичних осіб, політичних партій і сил до розв'язання національного питання, про державотворчі змагання націй.

Зібрані у довіднику матеріали не тільки різнопланові, а й різняться жанровими особливостями. Серед них офіційні документи (акти верховної влади — закони, укази, універсали тощо), документи політичних партій, рухів, організацій, матеріали періодичної преси, документи окремих осіб (спогади, щоденники, судові справи тощо), архівні знахідки, свідчення зарубіжних учених, матеріали досліджень вітчизняних істориків, філософів, політологів, лінгвістів. Все це разом взяте дало можливість розширити джерельну базу національних процесів, порівняти різні точки зору і тлумачення тих чи інших подій, фактів, зробити зважені, науково обгрунтовані оцінки, висновки, припущення.

Рецензована книга призначена для науковців, політичних діячів, викладачів і студентів, усім, хто цікавиться минулим і сьогоденням українського народу.

М. М. ВІВЧАРИК (Київ)